

зависит социальное и экономическое развитие государства уже в ближайшее время. Введение рынка земли обеспечивает достижение, как экономических, так и социальных целей. Так, социальные цели – это в первую очередь повышение благосостояния крестьян и мелких землевладельцев, будет способствовать преодолению социального неравенства в Украине. Экономические цели – интенсификация и кооперация сельскохозяйственного производства, что в свою очередь решит актуальные вопросы продовольственной безопасности страны, удовлетворит требования внутреннего рынка, приведет к повышению эффективности и прибыльности.

Ключевые слова: земля, земельная реформа, опыт, рынок земли.

Abstract.

Antoshchenkova V.V., Kravchenko Yu.M. Land reform, experience, trends and prospects.

The article discusses the relevance and the need to ensure the implementation of effective land reform in Ukraine. The studies were carried out based on the experience of successful countries and their recommendations. Land reform, unlike many others, gives tangible results in the early years. The social and economic development of the state in the near future depends on the right vector direction. The introduction of a land market ensures the achievement of both economic and social goals. So, social goals - this is primarily the increase in the welfare of the peasants and small landowners, will contribute to overcoming social inequalities in Ukraine. The economic goals are the intensification and cooperation of agricultural production, which in turn will solve pressing issues of the country's food security, satisfy the requirements of the domestic market, and lead to increased efficiency and profitability.

Key words: land, land reform, experience, land market.

УДК 338.24:504.06

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НА ВИРОБНИЦТВІ

**АРТЕМЕНКО О.О., к.е.н., доцент,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останні десятиріччя характеризуються глибоким переосмисленням шляхів подальшого економічного розвитку суспільства. Це переосмислення знайшло своє втілення в сприйнятій світовою спільнотою концепції сталого розвитку. Відповідно до цієї концепції екологічна діяльність стає однією з важливіших задач управління виробництвом. Одним з загально визнаних інструментів розв'язання екологічних проблем промислового виробництва є екологічний менеджмент.

В прийнятому на світовій конференції ООН з сталого розвитку «Порядку денному на XXI сторіччя» підкреслено, що «екологічний менеджмент слід віднести до ключової домінанти сталого розвитку і одночасно до вищих пріоритетів промислової діяльності і підприємництва».

Екологічний менеджмент (ЕМ) – складова частина системи менеджменту організації, що реалізує задачу підтримки конкурентоспроможності організації, що задається екологічними аспектами її діяльності.

Предметом ЕМ є екологічні (природоохоронні, ресурсозберегаючі) сторони діяльності підприємства (організації), продукція, що виробляється і послуги, що надаються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В свої роботах відомі вчені – економісти велику увагу приділяють управлінню виробництвом ставлячи на перші місця екологічну діяльність. Екологічному менеджменту присвячені наукові труди вітчизняних науковців: В.Я. Шевчука, Ю.М. Саталкіна, В.М. Навроцького, Н.Н. Петрушенка, В.А. Лукьянихина, Б.М. Андрушкова, Н.Б. Кірич ; та зарубіжних: Н.В. Пахомової, А. Эндреса, К. Рихтера, Д. Зеркалова. Науковці зазначають що система екологічного менеджменту (СЕМ)– це частина загальної системи менеджменту, що включає в себе організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів реалізації і вдосконалення екологічної політики, її цілей і задач.

Формування цілей статті. Впровадження системи екологічного менеджменту (СЕМ) є процесом абсолютно добровільним і рішення про необхідність створення СЕМ приймається керівництвом підприємства (організації).

Екологічна політика підприємства має бути документованою, зрозумілою і відомою не тільки персоналу і партнерам, але й усім зацікавленим сторонам (стейкхолдерам). Зацікавлена сторона – це особа або група осіб(фізичні або юридичні), які мають можливість заявляти фірмі про свої права і інтереси відносно її теперішньої і майбутньої діяльності. Екологічна політика – це сукупність основних принципів, намірів та зобов'язань підприємства, що є основою для розробки власних екологічних цілей і завдань. Створення систем ЕМ стандартизоване, підприємства можуть пройти процедуру сертифікації на відповідність стандарту.

Міжнародний стандарт – стандарт розроблений міжнародною

організацією стандартизації. Найвідомішою з них є International Organization for Standardization (ISO).

Міжнародні стандарти допомагають долати технічні бар'єри в міжнародній торгівлі, що спричинюються відмінностями стандартів розроблених окремо кожною нацією.

Протягом 90-х років XX століття у галузі екологічного управління було розроблено:

– BS 7750 – британський стандарт (перша версія – березень 1992 року);

– EMAS – стандарт Євросоюзу (перша версія – 1993 року);

– IS 310 – ірландський стандарт (1994 рік);

– CSA Z750 94A – канадський стандарт (1994 рік);

– ISO 14000 – серія стандартів Міжнародної організації з стандартизації (1996 рік), ін.

Практика ЕМ в європейських країнах орієнтована переважно на дві стандартні системи ЕМ:

Європейська схема екологічного менеджменту і аудиту EMAS і Міжнародні стандарти ISO серії 14000. Крім того в практиці багатьох країн знайшли застосування Британський стандарт в області систем екологічного менеджменту BS 7750 і CEMCleaner Production (Чистіше виробництво)

EMAS є документом європейським. Центральним його елементом є створення і розвиток системи організації і управління виробництвом, що враховує строге дотримання ухвал з охорони довкілля, що діють. Організації беруть на себе відповідальність за охорону довкілля і прагнуть до безперервного поліпшення цієї діяльності.

Серія міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту ISO 14000 включає шість груп стандартів:

- 1) системи екологічного менеджменту;
- 2) екологічний аудит і екологічна оцінка;
- 3) екологічне маркування і декларування;
- 4) оцінка екологічної результативності;
- 5) оцінка життєвого циклу продукції і послуг;
- 6) словник.

Центральним документом серії вважається ISO 14001 – «Специфікації і керівництво по використанню систем екологічного менеджменту». На відміну від решти документів серії стандартів ISO 14000, всі його вимоги є таким, що підлягають аудиту, тобто передбачається, що відповідність або невідповідність до них

конкретної організації може бути встановлено з високим ступенем визначеності. Саме відповідність стандарту ISO 14001 є предметом формальної сертифікації. Решта всіх стандартів серії ISO 14000 має рекомендаційний характер і вони розглядаються як допоміжні.

Принципова відмінність стандартів EMAS і ISO 14000:

– EMAS діє на території ЄС і є частиною його чинного законодавства. Тому компанії, що розташовані за межами країн-членів ЄС або орієнтуються на неєвропейські ринки, найчастіше зупиняють свій вибір на міжнародному сертифікаті ISO 14000. В Україні стандарти серії ISO 14000 мають статус ДСТУ.

– EMAS вимагає дотримання всіх законів, що діють, тоді як стандарт ISO 14000 лише закликає до цього і чекає виконання законів.

– Відповідно до ISO 14000 єдиним документом, який повинен бути доступний громадськості, є екологічна політика організації. EMAS вимагає публікації екологічної декларації, в якій повинні бути надані всі необхідні дані, результати і цілі підприємства. Декларація повинна бути перевірена і підтвержена зовнішніми незалежними екологічними експертами (службами).

– EMAS виставляє вимогу безперервної модернізації виробництва, поліпшення умов виробництва для підвищення внеску підприємства в охорону довкілля.

Відповідно до ISO 14000 потрібне тільки безперервне поліпшення системи EM.

ВEMAS присутня вимога екологічного аудиту не менш як один раз на 3 роки.

ВISO ця вимога не закріплена стандартом, хоча аудит необхідний для підтвердження реєстрації.

Етапи створення і функціонування СЕМ по ISO 14000.

Екологічна політика. На першому етапі створення системи EM організація повинна виробити екологічну політику. Екологічна політика – це спеціальний документ про наміри і принципи організації, який повинен служити основою для екологічно значущих дій організації і визначення екологічних цілей і завдань.

При виробленні екологічної політики береться до уваги:

– Призначення організації, її погляди, основні цінності і переконання;

– Відношення організації до охорони довкілля, ресурсозбереження і екологічної безпеки;

– Загальні природоохоронні цілі організації;

– Урахування вимог стейк-холдерів і встановлення з ними зв'язку.

Як можливі цілі і завдання в екологічній політиці можуть бути присутніми:

- Зобов'язання з проведення аудиторських перевірок і оцінки результативності екологічних дій;
- Зобов'язання з взаємодії з місцевими і регіональними властями, обліку місцевих і регіональних умов;
- Зобов'язання із забезпечення безпечних для здоров'я робочих умов праці;
- Зобов'язання з навчання персоналу і торгових партнерів;

На стадії планування необхідно: вибрати екологічні аспекти, які враховуватимуться при роботі СЕМ;

- створити і підтримувати в робочому стані систему «відстеження» вимог законодавчих актів, що постійно змінюються;
- визначити цільові і планові екологічні показники;
- виробити програму управління довкіллям. Ця програма повинна включати:

- розподіл відповідальності за досягнення цільових і планових екологічних показників,
- засоби і терміни їх досягнення;
- постійне поліпшення аналізу з боку керівництва;
- проведення перевірок і корегувати дії в виробництві;
- впровадження і функціонування системи управління навколишнім середовищем. На цьому етапі відбувається:
- розподіл між конкретними людьми обов'язків, відповідальності і повноважень;
- визначення потреб в навчанні персоналу;
- встановлення системи внутрішнього зв'язку між різними рівнями і підрозділами організації;
- визначення стадій технологічного процесу і видів діяльності, які пов'язані з основними екологічними аспектами.

Після цього організація повинна побудувати й забезпечити функціонування системи, що дозволяє визначити можливості виникнення катастроф і аварійних ситуацій.

Проведення перевірок і коригуючих дій. На цьому етапі відбувається створення і підтримка в робочому стані системи регулярного моніторингу операцій і видів діяльності, які можуть істотно впливати на навколишнє середовище. Завершальною стадією етапу перевірок і коригувань є аналіз системи екологічного менеджменту з боку керівництва з метою забезпечення постійної адекватності і ефективності системи екологічного менеджменту.

- Зобов'язання із забезпечення безпечних для здоров'я робочих умов праці;
- Зобов'язання з навчання персоналу і торгових партнерів;
- Специфічні зобов'язання в області енергозбереження, відходів, землекористування, економії водних ресурсів, тощо.

Відповідно до стандарту в екологічній політиці обов'язково повинні бути присутніми зобов'язання:

- Відповідати правовим нормам і іншим вимогам, які зобов'язується дотримувати організація, пов'язаним з екологічними аспектами її діяльності, продукції і послуг, або перевиконання цих вимог;

- Запобігати забрудненню;

Висновки. Екологічна політика повинна:

- Відповідати характеру, масштабу і впливу на довкілля від діяльності організації, її продукції або послуг;

- Бути документально оформленою, впроваджуватися і підтримуватися;

- Бути доведеною до відома тих, хто працює на організацію або від її особи;

- Бути доступною громадськості.

Екологічна політика, цілові й планові показники, навчання, комунікація, операційний контроль і програми моніторингу повинні ґрунтуватися головним чином на знанні значущих екологічних аспектів організації. Необхідно враховувати аспекти, пов'язані з діяльністю, продукцією і послугами організації, такими як:

- конструкція і розробка;
- технології виготовлення;
- упаковка і транспортування;
- екологічна ефективність і практичні методи підрядчиків і постачальників;
- збір і видалення відходів;
- видобування і розподіл сировини і природних ресурсів;
- розподіл, використання і утилізація;
- жива природа і біологічна варіативність.

При встановленні критеріїв значущості екологічних аспектів організація повинна враховувати наступне:

- 1) екологічні критерії (такі як масштаби, серйозність і тривалість дії, або тип, розмір і частота виникнення екологічного аспекту);

- 2) відповідні правові вимоги (такі як обмеження по викидах в ліцензіях або нормах, тощо).

Література.

1. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
2. Закон України «Про екологічний аудит» // ВВР України. – 2004. – № 45. – ст. 500.
3. Екологічний аудит: [Підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький. – К. : Вища школа, 2000. – 344 с.
4. Пахомова Н.В. Экологический менеджмент / Н.В. Пахомова, А. Эндрес, К. Рихтер. – СПб. : Питер, 2003 – 544 с.
5. Лукьянихин В.А. Экологический менеджмент: принципы и методы / В.А. Лукьянихин, Н.Н. Петрушенко. – Сумы: Ун-тская книга, 2004 – 408 с.
6. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта та ін. – Тернопіль : Вид.: Терно-граф, 2008. – 424 с.
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (із змін та допов.) від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. // Екологічне управління та безпека бізнесу – 336 с.
8. Зеркалов Д. Рейдер. Международная и национальная безопасность / Д. Зеркалов. – К., 2007. – 312 с.
9. Кирич Н.Б. Екологічний менеджмент: еколого-економічні засади раціонального природокористування: [Навчальний посібник] / Н.Б. Кирич, І.А. Кінаш, О.Б. Погайдак. – Тернопіль : ТЗОВ «Терно-граф», 2011. – 268 с.

References.

1. Oficijnyj portal Verhovnoi' Rady Ukraїny [Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *rada.gov.ua*. Retrieved from <http://rada.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro ekolohichni audyt» [Law of Ukraine «On Environmental Audit»] (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, No 45, p. 500 [in Ukrainian].
3. Shevchuk V.Ya., Satalkin Yu.M., & Navrotskyi V. M. (2000). *Ekolohichniy audit [Environmental audit]*. Kyiv: Vyshcha shkola, p. 344 [in Ukrainian].
4. Pakhomova N.V., Эндрес А., & Rykhter К. (2003). *Jekologicheskij menedzhment [Ekologicheskij menedzhment]*. Saint Petersburg: Pyter, p. 544 [in Russian].
5. Lukiyanihin V.A., & Petrushenko N.N. (2004). *Jekologicheskij menedzhment: principy i metody [Environmental Management: Principles and Methods]*. Sumy: Un-tskaya kniga, p. 408 [in Russian].
6. Andrushkiv B.M., Maliuta L.Ia. et al. (2008). *Ekonomichna ta mainova bezpeka pidpriemstva ta pidpriemnytstva. Antyreiderstvo [Economic and property security of enterprise and entrepreneurship. Anti-crap]*. Ternopil: Vyd.Terno-hraf, p. 424 [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyschcha» vid 25.06. 1991 № 1264-KhII [The Law of Ukraine «On the Protection of the Environment» from 05.06.1991 No 1264-KhII].

Ekolohichne upravlinnia ta bezpeka biznesu – Environmental management and business security, p. 336 [in Ukrainian].

8. Zerkalov D. (2007). *Mezhdunarodnaya i natsionalnaya bezopasnost [International and national security]*. Kyiv, p. 312 [in Russian].

9. Kyrych N.B., Kinash I.A., & Pohaidak O.B. (2011). *Ekolohichniy menedzhment: ekolo-bo-ekonomichni zasady ratsionalnobo pryrodokorystuvannia [Ecological management: ecological and economic principles of rational nature management]*. Ternopil : TzOV «Terno-hraf», p. 268 [in Ukrainian].

Анотація.

Артеменко О.О. Екологічний менеджмент, як основна складова розв'язання екологічних проблем на виробництві.

В статті представлені найбільш поширені міжнародні стандарти та рекомендації щодо систем екологічного менеджменту. Розкриті сфери застосування, основні принципи, спільні риси й відмінності, детально розглянуті вимоги стандартів серії ISO 14000 та освоєння підходів до практичного використання стандартів на підприємствах. Особливу увагу приділено визначенню вимог до екологічної політики й підстав для її розробки.

Ключові слова: екологічний менеджмент, екологічна політика, економічний ефект, стандарти.

Аннотация.

Артеменко А.А. Экологический менеджмент как основная составляющая решения экологических проблем на производстве.

В статье представлены наиболее широко употребляемые международные стандарты и рекомендации относительно систем экологического менеджмента. Раскрыты сферы применения, основные принципы, общие сходства и отличия. Конкретно рассмотрены требования стандартов серии ISO 14000 и освоение путей к практическому использованию стандартов на предприятиях. Особое внимание уделено требованиям к экологической политике и основам для ее разработки.

Ключевые слова: экологический менеджмент, экологическая политика, экономический эффект, стандарты.

Abstract.

Artemenko O.O. Ecological management as the main component of solving environmental problems in the production.

The article presents the most common international standards and recommendations for environmental management systems. The scope of application, basic principles, common features and differences are revealed. Detailed requirements of the standards of the ISO 14000 series and the development of approaches to the practical use of standards at the enterprises are considered in detail. Particular attention is paid to defining the requirements for environmental policy and the grounds for its development.

Key words: ecological management, ecological policy, economic effect, standards.